

הסביבה האסטרטגית החדשה של ישראל – אתגר העוצמה הרכה

עבדאללה צוואלחה

מטרת המחקר הנוכחי היא לזהות את האתגרים החדשים שישראל נדרשת להתמודד עמם בסביבה עוינת. המחקר מצביע על השינוי בתפיסת האיבה כלפי ישראל, לאור הצלחתה בעבר להביס את אויביה שהשתמשו בעוצמה קשה, ויכולתה הקיימת עדיין להדוף או להביס אותם בעזרת כוח צבאי, הרתעה ומאזן אסטרטגי, במקרה של עימות ישיר.

אולם ישראל מתמודדת כיום עם דפוסים חדשים של עוינות, המחייבים כלים חדשים. דפוסים אלה כוללים בין היתר עלייה בשימוש ב"כלים רכים", כלומר, קמפיינים לדה-לגיטימציה, חרם כלכלי, חרם אקדמי, תקשורת ודעת קהל עולמית, עימותים עם ארגונים בינלאומיים ואזורים, וכן קרבות משפטיים.

מילות מפתח: כלים רכים, עוצמה קשה, דה-לגיטימציה, חרם, יחסים אופקיים

מבוא

איבה היא מושג משתנה, הקשור ביסודו להתרחשויות בסביבה המיידית. בעבר התגלמה האיבה במלחמות ובפלישות עד הפלת משטר מסוים או הקמת מיליציות או מפלגות תומכות. ההיסטוריה אינה מספרת האם היו מלחמות תרבות או מלחמות כלכליות במשמעותו העכשווית של המושג מלבד השאיפה לשלוט במשאבים, שהיא תוצאה בסיסית של כל מלחמה. יתרה מכך, בהיסטוריה הרחוקה אין כל אזכור לסנקציות כלכליות ששימשו נגד מדינה כלשהי. בעידן הנוכחי, השימוש בכוח צבאי הולך וננטש לטובת כלים ואמצעים חדשים, ונותר מוגבל למקרים שבהם אין מוצא אחר.

ד"ר עבדאללה צוואלחה הוא מרצה וחוקר במחלקה למדע המדינה, אוניברסיטת קאהיר

מדינה חזקה אינה בהכרח זו המחזיקה בשפע של משאבים, אלא מדינה המסוגלת לחולל שינוי בהתנהגות של מדינות אחרות. כוחה של ישראל אינו טמון ביכולת ההרתעה הצבאית שלה, אלא ביכולתה לשלוט בפוליטיקה ולגרום למדינות אחרות להתנהג באופן ישיר את האינטרסים שלה.

עם זאת, אין פירוש הדבר שיש לוותר כליל על המאזן האסטרטגי והצבאי, אלא להבין שיש מגבלות מסוימות לשימוש בו. מובן שכל מדינה נותנת עדיפות עליונה לכוחה הצבאי, אולם כיום עליה להביא בחשבון מספר גורמים שיבטיחו את ביטחונה ואת יציבותה. ההגנה על המדינה הפכה מורכבת יותר בשל השינוי שחל בתפיסת ה"איום" וביעדים, במקביל להשתנות השחקנים בזירה הפוליטית.¹ המחקר הנוכחי מבקש להגדיר את התפיסה של "עוצמה רכה" ו"עוצמה קשה" בסכסוך הישראלי-ערבי. "עוצמה רכה" פירושה שימוש בכלים ובאמצעים חדשים, מעבר לאלה המשמשים בעימותים קונוונציונליים דוגמת כוח צבאי.

תפיסת העוצמה הקשה

הביטחון הלאומי של ישראל נשען על שלושה מרכיבי יסוד: הרתעה, התרעה מוקדמת ועליונות צבאית. פירוש הדבר של ישראל יש כוח צבאי שמסוגל להתרועע כל אויב ומודיעין המספק התרעה מוקדמת לפעילות עוינת שעומדת להתרחש, וכך אפשר לגייס כוחות מילואים במקרה שההרתעה אינה מצליחה להשיג את התוצאה הרצויה. כמו כן נשען הביטחון על מנגנון צבאי עוצמתי, שיכול להדוף במהירות את שדה הקרב לתוך שטחו של האויב. יתרה מכך, ישראל מצוידת כיום ב"כיפת ברזל" – מערכת הגנה אווירית נידת הפועלת בכל מזג אוויר ליירוט רקטות, טילים בליסטיים וקטיושות.²

'האביב הערבי' ומדיניות אובמה בנושא איראן וסוריה החלישו את אויביה הוותיקים של ישראל, והפכו אותה לאחת מהמדינות החזקות באזור. סוריה נקרעת במלחמת אזרחים, עיראק עדיין לא השתקמה, איראן נתונה ללחץ כבד סביב תוכנית הגרעין שלה, פרויקט האימפריה האסלאמית של טורקיה נכשל, חזבאללה מנסה לשרוד לנוכח חולשת בעלי-בריתו וגם חמאס אינו במצב טוב. עם זאת, ישראל צריכה עדיין לתת מענה לאתגר חדש – עלייתם של "האויבים הרכים".

תפיסת העוצמה הרכה

השימוש בכלים רכים אינו מיועד לגרום נזק פיזי למדינת אויב, כמו במקרה של כלי מלחמה קונוונציונליים. במקום זאת הוא נועד לערער את מעמדה הבינלאומי של מדינת האויב, שכן זכויות האדם וכבוד האדם וחירותו הם ערכים מרכזיים של האדם הממוצע בקהילה המערבית ובקהילות אחרות.

במילים אחרות, לא ניתן להשוות את הצלחתו של קמפיין בעקבות הריגת פלסטיני בגבול ישראל-עזה לזו של קמפיין בעקבות עצירת אספקת דלק לרצועה על ידי ישראל, שכתוצאה מכך תחנות הכוח שם מפסיקות לפעול. העולם בכללותו והמערב במיוחד יגלה אהדה רבה יותר לעיר השרויה בעלטה ולבתי חולים לילדים שלא ניתן לבצע בהם ניתוחים עקב הפסקת החשמל, מאשר למותו של מישהו שחצה את הגדר.

אלה שעושים שימוש עקבי בכלים רכים יודעים היטב כיצד לבנות את הטיעון של הצד שלהם בסכסוך סביב ערכים, תפיסות ואתיקה ביחס לזכויות האדם ולערכי דמוקרטיה ליברלית מערבית. פיגוע התאבדות שגובה את חייהם של אזרחים או אפילו חיילים ייחשב חסר ערך וחסר תועלת וכפוגע בעומדים מאחוריו, בהשוואה לעימותים תרבותיים ופוליטיים באומות המאוחדות, במועצת זכויות האדם או באונסק"ו.

ניתן לייחס את השימוש בכלים רכים לשתי סיבות: **ראשית**: חוסר היכולת להשתמש בכוח בשל התגובה הצפויה והמחיר הגבוה שישלם התוקף. **שנית**: ההסכמה הגוברת בעידן הנוכחי לכך שהשימוש בגישה רכה כביטוי לעוינות יעיל ומשפיע יותר על היחסים בין מדינות, שכן ערכים וזכויות האדם הוצבו בחזית סדר היום הבינלאומי.

מאז הקמתה ניצבה מדינת ישראל מול שלושה גלים שאיימו להשמדה כליל. בגל הראשון היו המלחמות עם מדינות ערב (1948, 1956, 1967, 1973), השני היה גל פיגועי ההתאבדות בין 1987 ל-2004 והשלישי – הקשה מכולם – הוא מסע הדה-לגיטימציה. שני הגלים הראשונים נכשלו וקשה עדיין לנבא את התוצאה של הגל השלישי, אולם אין ספק שמדובר במכה הכואבת ביותר. הסכסוך הישראלי הוסט לזירות חדשות. התקשורת, האינטרנט ובתי הדין הבינלאומיים הפכו לשדות הקרב החדשים שישראל חייבת להתייזב בהם.

עוצמה רכה מבוססת על שני מאפיינים: מאפיין ערכי-עקבי ומאפיין פונקציונלי. **מאפיין ערכי-עקבי**: על פי מאפיין זה, העוצמה הרכה מתמקדת בערכים, באידאליים ובאתיקה הקשורה לחירות ולערכי זכויות אדם בסיסיות בכל העולם. אלה המאמצים גישה זו ימקדו את מאמציהם בהרחקת המדינה שעל הכוונת אל מחוץ למעגל הערכים ההומניים ובמיתוגה כאויבת של ערכים אלה, וכמי שאינה מהססת להפר אותם. **מאפיין פונקציונלי**: העוצמה הרכה אינה מתימרת להילחם או להתחרות על משאבים או שטחים, ואינה כרוכה בעימות צבאי ישיר, אלא מתבססת על הגבלת היכולת של האויב להוציא לפועל תגובה צבאית או כלכלית במקרה של עימות. העוצמה הרכה חותרת לצמצם את הסיכוי לשימוש בכוח צבאי או כלכלי.

כלים של עוצמה רכה:

1. דה־לגיטימציה

ישראל ניצבת מול קמפיין בינלאומי מקיף של דה־לגיטימציה, שעלול להביא לבידודה הבינלאומי ולהסב לה נזק כלכלי מסיבי. בנוסף לחרמות מצד מדינות בעולם, מתערערת יכולתה של ישראל להגן על עצמה. מדינה ללא בסיס של לגיטימציה – לא רק בעיני מדינות ערב אלא בעיני מעצמות מערביות – תתקשה מאוד לשרוד כאשר יהיה עליה להגיב על פעולות תוקפניות מצד ארגונים כמו חזבאללה או חמאס, וכן מצד איראן. קמפיין דה־לגיטימציה נגד ישראל יביא את המעצמות לבלום את ישראל או לפחות להגביל אותה, לפני שיאפשרו לה להגן על עצמה.

2. תדמית בינלאומית

מעמדה הבינלאומי של ישראל התדרדר מאז שתויגה כמדינה תוקפנית ואלימה. ישראל נאלצה לאמץ עמדה מתגוננת בדיפלומטיה הבינלאומית, ובדעת הקהל היא מתוארת יותר ויותר כמדינה כובשת ואלימה שאינה מכבדת זכויות הומניות ואזרחיות. מצב זה מעלה השוואות לשיטת האפרטהייד וכן למוסריות של ארגוני טרור. בצורה זו, כל שימוש אפשרי בכוח מצד ישראל יגונה באופן אוטומטי משום שהוא מבסס את הסטראוטיפ השלילי שלה, ובשל כך – מתקפה עליה היא לגיטימית ומוצדקת.

3. לוחמה משפטית בינלאומית

מאז סוף שנות התשעים מתפתחת מגמה מצד מדינות לעצור ולשפוט אזרחים של מדינות אחרות בגין פשעים שביצעו נגד מדינתם. דוגמה טובה לכך היא מעצרו של אוגוסטו פינושה, שהיה דיקטטור צבאי בצ'ילה, על ידי הבריטים באוקטובר 1998.³ דוגמה נוספת היא בית הדין הבינלאומי ליוגוסלביה לשעבר, שפעל מכוח החוק הבינלאומי שהיה בתוקף במהלך המלחמה והטיהור האתני ביוגוסלביה בתחילת שנות התשעים. בית דין זה פיתח ויישם את הדוקטרינה שהתפתחה במשפטי נירנברג וטוקיו בתום מלחמת העולם השנייה: לא רק מדינות אחראיות לפשעים נגד האנושות, אלא גם אנשים שנשאו במשרות רשמיות.⁴

יתרה מכך, גישה זו מובילה לניצול הסמכות המשפטית הבינלאומית במדינות אירופה על מנת להעמיד לדין מפקדי צבא ופוליטיקאים ישראלים על ביצוע פשעי מלחמה, וכדי לנקוט פעולה נגד ישראל בבית הדין הפלילי הבינלאומי ובבית הדין הבינלאומי לצדק. כמו כן היא דוגלת בהגשת תביעות נגד חברות המעורבות בעסקים עם ישראל.

היבט אחר הוא קריאת תיגר על הלגיטימיות של מערכת המשפט הישראלית והשימוש במערכת המשפט הבינלאומית נגדה. תנאי מקדים להחלת צדק משפטי

אוניברסלי נגד מדינה הוא חוסר היכולת או הרצון של המערכת המשפטית באותה מדינה ליישם משפט צדק. לפיכך יש צורך לתקוף את המערכת המשפטית בישראל על מנת להתקדם במסע הדה-לגיטימציה. בשנת 2009 הוציא בית משפט בריטי צו מעצר לציפי לבני, שכינה כשרת החוץ בממשלת ישראל במהלך מבצע 'עופרת יצוקה', בשל האשמה בפשעי מלחמה.⁵

תביעות נוספות הוגשו נגד מי שעמד בראש שירות הביטחון הכללי, אבי דיכטר, בגין פשעי מלחמה ושאר הפרות בוטות של זכויות האדם, עקב מעורבותו לכאורה בהפצצה בעזה ביולי 2002. התובע הראשי של בית הדין הפלילי הבינלאומי, לואיס גבריאל מורנו-אוקמפו, שקל העמדה לדין של סגן-אלוף דוד בנימין, קצין מילואים בצה"ל שהיה מעורב באישור הפעולה הצבאית במהלך מבצע 'עופרת יצוקה', מכיוון שבנימין מחזיק באזרחות של דרום-אפריקה – מדינה החתומה על האמנה של בית הדין הפלילי הבינלאומי.⁶

4. חרם כלכלי

חששה של ישראל מפני חרם כלכלי בינלאומי – מתגבר. שרת המשפטים, ציפי לבני, שמופקדת על המשא-ומתן עם הפלסטינים, התריעה שאם לא תהיה התקדמות מדינית, החרם האירופי על סחורות ישראליות לא ייעצר במוצרים מההתנחלויות בגדה המערבית, אלא יתרחב לכלל ישראל. על פי לבני, השיח באיחוד האירופי נעשה ממוקד יותר באידאולוגיה, גם כשהדברים נוגעים לסוגיות כלכליות. לדבריה, זו הסיבה לכך שהקריאות לחרם כלכלי על ישראל נעשו רמות במיוחד לאחרונה.⁷ "נכון, זה התחיל בהתנחלויות", אמרה לבני, "אבל הבעיה [של האיחוד האירופי] היא עם ישראל, שנתפסת כמדינה קולוניאלית. זה לא ייעצר בהתנחלויות אלא יתפשט לשאר המדינה". יתרה מכך, בנקים אירופיים מרכזיים אשר להם עסקים בינלאומיים רחבי ידיים בחנו את האפשרות של מניעת מתן הלוואות לחברות ישראליות הפועלות בשטחים הפלסטיניים הכבושים. על פי הדיווחים, ועדות ההשקעה בבנקים אלה שקלו להמליץ שלא להעניק הלוואות או סיוע לחברות או לבנקים הפועלים בשטחים הכבושים. למרות שישום ההמלצה נדחה בעקבות הפעלת לחצים מצד ישראל, היא עדיין תלויה ועומדת. מיותר לציין שחרם אירופי על כל מה שקשור לשטחים הכבושים יביא בפועל לבידוד כלכלי גורף. תנועת BDS (חרם, שלילה וסנקציות) הקוראת לחרם כלכלי ומדיני על ישראל כבר רשמה לזכותה כמה הישגים בתחום, כך שעבור ישראל זהו רגע האמת.

לאחרונה הכריזה קרן הפנסיה הממשלתית הנורווגית גלובל (GPF) שבכוונתה לשקול שוב החלטה קודמת שלה מאוגוסט 2013 לגבי ביטול החרמה מ-2010 של שתי חברות ישראליות, 'אפריקה-ישראל השקעות' והחברה-הבת שלה לבנייה, 'דניה סיבוס'. ההחרגה המחודשת נעשתה על רקע "סיכון בלתי-קביל שמציבות

החברות בשל פעילות הבנייה שלהן במזרח־ירושלים, התורמת להפרות קשות של זכויות האדם במצבים של מלחמה או סכסוך" – כך לפי דוח ההמלצה שהגישה המועצה הנורווגית לאתיקה. יום לאחר מכן הכריז הבנק הדני הגדול ביותר Danske Bank שגם הוא מושך את השקעותיו משתי החברות וכן מבנק הפועלים הישראלי, בשל אותן סיבות.⁸

5. חרם אקדמי

לונדון נחשבת למוקד מרכזי ובעל השפעה בינלאומית רחבה על מאמצי הדה־לגיטימציה. השפעתה של לונדון נובעת ממקומה כמובילה בתקשורת הבינלאומית ובארגוני זכויות האדם, לצד היותה מקום מושבם של כמה מהמוסדות האקדמיים הטובים בעולם. כמו כן ניתן ליחס את השפעתה הרבה של לונדון להיותה חלק מהמדינות דוברות האנגלית. החרם האקדמי על ישראל נולד במקורו בלונדון, והגיע לשיאו כאשר סטיבן הוקינג, פרופסור בקיימברידג', הנחית מכה תקשורתית קשה על ישראל. לאחר שקיבל הזמנה להשתתף בוועידת הנשיא היוקרתית החמישית במספר שנערכה ביוני 2013 ולשאת שם את הנאום המרכזי, הוא חזר בו בטענה שהוא מחרים את הוועידה בשל מדיניות ישראל כלפי הפלסטינים.⁹

מאז 2003 נעשו ניסיונות רבים בבריטניה להטיל חרם אקדמי על ישראל. דוגמה בולטת היא הניסיון של איגוד המרצים הגדול ביותר בבריטניה, NATFHE, לתמוך בחרם על מרצים ישראלים ומוסדות אקדמיים שלא יבדלו את עצמם בפומבי מ"מדיניות האפרטהייד".¹⁰

אוניברסיטת ברגן, אחד מהמוסדות האקדמאים הגדולים בנורווגיה, הטילה חרם אקדמי רשמי על ישראל בשל מה שהיא מכנה 'מדיניות אפרטהייד'. אוניברסיטת טרונדהיים בנורווגיה נקטה צעד דומה, אחרי שהמוסד אירח הרצאה על השימוש שעושה ישראל באנטישמיות ככלי פוליטי.

באחרונה החליט איגוד המרצים האמריקאי ASA להטיל חרם אקדמי על ישראל. חרף העובדה שייתכן כי להחלטה זו לא תהיה השפעה ממשית בארצות־הברית, די בה כדי להפוך את ישראל מסוגיה שאינה נתונה לדיון לסוגיה מעוררת מחלוקת.

6. ארגונים בינלאומיים

המועצה לזכויות האדם: לאו"ם גופים שעוקבים אחר יישום אמנות של זכויות האדם שמורכבים ממומחים עצמאיים, אולם רשימת המדינות החברות במועצה לזכויות האדם מעלה את החשד להטיה פוליטית של החלטותיה יותר מאשר בגופים אחרים. למרות שהמועצה לא הגיבה לכל הבקשות הצפויות בשל האקלים הפוליטי השולט, היא עדיין נחשבת לגוף מרכזי שפועל לקידום סוגיות של זכויות האדם.

הסקירה האוניברסלית התקופתית שלה (UPR), שכל החברות באו"ם מחויבות לשתף עמה פעולה, היא חלק מהמערכת הבינלאומית לשמירה על זכויות האדם. עד לאחרונה, ישראל לא הייתה חברה באף לא אחת מההתאגדויות האזוריות, והדבר העצים את בידודה והקשה עליה לגייס תמיכה בסוגיות פוליטיות. אולם ישראל הצטרפה כחברה לקבוצה המערבית במועצה, לאחר שהבינה כי היעדרותה מגבילה את יכולתה להשפיע על סדר היום של הוועדה ואף מאפשרת ביקורת בינלאומית רחבה יותר, שקמפיין הדה־לגיטימציה עשוי רק להרוויח ממנה.

ארגון אונסק"ו: ארגון אונסק"ו החליט להציע לפלסטינים חברות מלאה בו בעקבות הבקשה שהגישו. הצעד נעשה במסגרת מאמצי הפלסטינים להשיג הכרה בינלאומית באו"ם.

ההחלטה עשויה לפעול כקרח קפיצה לגל של הכרות בינלאומיות במדינה הפלסטינית מצד מדינות וגופים בינלאומיים כמו תוכנית המזון העולמית, התוכנית הסביבתית של האו"ם, ארגון הפיתוח התעשייתי של האו"ם, תוכנית הפיתוח של האו"ם, נציבות האו"ם לפליטים (UNHCR), ארגון הבריאות העולמי, הארגון המטאורולוגי העולמי, בית הדין המנהלי של האו"ם, הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית (סבא"א), סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם לפליטים פלסטינים במזרח הקרוב (אונר"א), קרן הילדים של האו"ם (יוניצ"ף) והמועצה הכלכלית־חברתית של האו"ם לענייני אסיה המערבית (UN-ESCWA).

7. הכרה מצד גוגל

החלטתה של גוגל ממאי 2013 להתייחס לשטחים הפלסטיניים כאל פלסטין בכל המוצרים שלה¹¹ נתפסה כתקדים, הן משום שהיא מגיעה ממעצמה שגדולה יותר מארצות־הברית ומישראל, והן משום שיש כאן הכרה בינלאומית רשמית בישות פוליטית ללא גבולות גיאוגרפיים, עוד בטרם הוקמה או הוכרה על ידי הקהילה הבינלאומית. הרשות הפלסטינית קיבלה הכרה בינלאומית כאזור ריבוני בפועל (sovereign technical zone), המוגבל לגדה המערבית ולרצועת עזה.

בעוד ישראל מערימה מכשולים בדרכה של הרשות הפלסטינית ומתנגדת להכרה בינלאומית בה כמדינת פלסטין בגבולות '67, קיבלה הרשות מעמד של משקיפה קבועה באו"ם מכוח היותה אזור ריבוני בפועל. התוצאה הייתה שמדינות רבות שדרגו את הייצוג הדיפלומטי שלהן ברשות הפלסטינית למעמד של מדינה. זאת ועוד, ארגונים בינלאומיים בתחומים של זכויות האדם, ספורט, תרבות וחברה הכירו בה כישות מדינית תחת כיבוש.

יש כאלה שיראו בפלסטין מדינה שקיימת רק באינטרנט או בפייסבוק. עם זאת, בעיני הפלסטינים והעולם, פלסטין הופכת יותר ויותר למדינה אמתית בגבולות '67.

8. תקשורת ורשתות חברתיות

המצאת הדפוס לפני 600 שנה, ובעקבותיה הפצת מידע שהיה עד אז נחלתם הבלעדית של כמרים אחדים, הובילה לשינויים פורצי דרך בכל אורחות החיים, לרבות הקמת משטרים דמוקרטיים.¹² כיום, האינטרנט והתפתחות הטלפונים החכמים הופכים את הפצת המידע לזמינה עבור כל אחד, בכל מקום ובכל זמן. המדיה החדשה הביאה עמה שינוי דרמטי באופן שבו אנו צורכים מידע ומקבלים החלטות. תמונה אחת המועלית לפייסבוק יכולה לחולל נזק לתדמיתה של ישראל בכל העולם. 30 אחוזים מאוכלוסיית העולם משתמשים ברשתות חברתיות, ו־65 אחוזים מהאנשים מתחת לגיל 29 קוראים חדשות באינטרנט.

תיקון "התדמית של ישראל" מחייב שינוי במדיניות מכיוון שהרשתות החברתיות והתקשורת הפכו לנשק יעיל נגד ישראל, ואי־אפשר לשנות זאת מבלי לחולל שינוי בהתנהגות הישראלית. ישראל מתמודדת עם "העוצמה הרכה" באמצעות הקמת יחידות מדיה של סטודנטים, המשמיעים את קולה של ממשלת ישראל ברשתות החברתיות במסווה של אנשים פרטיים. יחידות אלה פועלות באוניברסיטאות ועוסקות בסוגיות פוליטיות וביטחוניות, בנוסף למאבק בפעולות החרמה ובקמפיינים של אנטישמיות ודה־לגיטימציה. כמו כן הם מתבקשים להדגיש את ערכיה הדמוקרטיים של ישראל, לרבות את חופש הדת והפלורליזם שבה, לצד נושאים אחרים שמשקפים את מדיניות ממשלת ישראל. עם זאת, גישה כזו יכולה לסייע רק בשינוי הרושם ולא בשינוי התנהגותי.

הרשתות החברתיות והתקשורת הפכו לנשק יעיל נגד ישראל, ואי־אפשר לשנות זאת מבלי לחולל שינוי בהתנהגות הישראלית

התוצאות של גישת "העוצמה הרכה"

ניתן לראות בבירור את התוצאות האסטרטגיות של גישת העוצמה הרכה במעורבות הבינלאומית הגוברת בענייניה הפנימיים של ישראל, בהגבלות הגוברות על הפעלת כוח צבאי מצידה, בקמפיינים הקוראים לחרם, בסנקציות הכלכליות ובצמצום התנועה של פוליטיקאים ואנשי צבא בשל החלת סמכות שיפוט אוניברסלית כחלק ממה שמכונה 'לוחמה משפטית'.

מסתבר כי סנקציות בינלאומיות הן אמצעי מוצלח מאין כמוהו, אשר ישראל קראה להשתמש בו נגד איראן. הטלת סנקציות היא דרך להעניש מדינות המפרות את רצונה של הקהילה הבינלאומית. ודאי שאין להשוות בין איראן הנוקשה לבין ישראל הדמוקרטית, אולם הגישה כלפי שתי המדינות דומה, וכשם שהסנקציות נגד איראן זכו להצלחה מסוימת, כך הן עשויות להניב תוצאה דומה נגד ישראל. לשם דוגמה, החלטתה של ישראל לחתום על פרויקט "Horizon 2020" בתנאים שהכתיב האיחוד האירופי היא עדות ברורה להישגי הקמפיינים להחרמה. כיום,

החרם של האיחוד האירופי מוגבל להתנחלויות הישראליות בגדה המערבית, אך הוא עלול להתרחב ולכלול את ישראל כולה. האירופים מעוניינים להגדיר את הקשר שלהם עם ישראל: כמדינה לגיטימית או כמדינה בעלת התנחלויות לא-חוקיות; כמדינה ריבונית או ככוח כובש; כחברה ב־OECD או כמדינת התנחלויות; כמדינה המותאמת למאה ה־21 מבחינת ערכי דמוקרטיה וזכויות האדם, או כמדינה שעדיין נצמדת לערכים קולוניאליים של המאה ה־20.

יתרונה של גישת "העוצמה הרכה" טמון ביכולתה למשוך ולגייס תמיכה באמצעות טשטוש הקווים בין אלה המותחים ביקורת על ישראל לאלה שמאשימים אותה בגזענות ובהיותה מדינת אפרטהייד. התוצאה היא הקמת בריתות סביב סוגיות תלויות ועומדות או שנויות במחלוקת כמו המצור על עזה, גדר ההפרדה או הזכויות של ערביי 1948.

יחסים אופקיים

הדינמיקה הגיאופוליטית במזרח התיכון נתונה לשינוי, וישראל אינה יכולה עוד להסתמך על בעלות-בריתה המסורתיות. אם בעבר היא נשאה ונתנה עם דיקטטורים מושחתים שאכפו את רצונם על בני עמם, הרי כיום עליה לפתח את קשריה עם עמי האזור, על מנת להבטיח את יציבותה וביטחונה.

לישראל יש נטייה לעבוד «מהמרכז לשוליים» או «מלמעלה למטה», תוך הדגשת קשרים רשמיים עם אליטות עסקיות ופוליטיות והתמקדות בתקשורת של הזרם המרכזי. לעומת זאת, אלה הפועלים לדה-לגיטימציה שלה (עוצמה רכה) פועלים «מהשוליים למרכז» ומלמעלה למטה, ומתמקדים בארגונים לא-ממשלתיים, באקדמיה, בארגונים חברתיים ובדעת הקהל – כל זאת בעזרת רשתות חברתיות. גישה כזו גורמת לכך שעמדת ישראל חזקה בדרג הדיפלומטי הרשמי, אך חלשה בקרב קבוצות האליטה ובדעת הקהל.

ישראל פועלת מול משטרים פוליטיים ומסגרות רשמיות "נוקשות", ואילו "אויבים רכים" פועלים דרך ארגונים מבוססי-קהילות ודעת קהל

ישראל פועלת מול משטרים פוליטיים ומסגרות רשמיות "נוקשות", ואילו "אויבים רכים" פועלים דרך ארגונים מבוססי-קהילות ודעת קהל. פירוש הדבר שישראל מתמודדת עם מסגרות מגבילות ומשפטיות, אולם "אויבים רכים" פועלים באמצעות שיטות עממיות החופשיות מכל מגבלה.

מדינה אינה יכולה לבחור את שכנותיה, אולם היא יכולה לבחור איזה סוג של יחסי שכנות יהיו לה עם המדינות

הגובלות בה.¹³ ישראל חייבת לבנות גשרים של אמון עם מגזרים הפועלים מחוץ למרכז הכוח הפוליטי ועם ארגוני חברה אזרחית, ולא להגביל את קשריה למנהיגות הפוליטית ולאליטות הסגורות בתוך עצמן. לדוגמה, את שלושים שנות השלום

בין ישראל למצרים ניתן לתאר כ"שלום קר" בלבד. 'האביב הערבי' יצא בקריאה לעמים ולא למשטרים, והדבר מציב את ישראל בעימות עם עמי האזור כך שעליה להתחיל לבנות יחסים פייסניים, ונקודת המוצא לכך היא הכרה בזכויות הלגיטימיות של הפלסטינים.

הקשרים בעידן שלאחר 'האביב הערבי' חייבים להיות מבוססים על פרויקטי-ענק אסטרטגיים, שיביאו שגשוג לכל עמי האזור. על ישראל להבין שככל שההכנסה של שכנותיה תעלה, כך יופחת המתח ביחסים. דוגמה טובה לכך היא האיחוד האירופי שנוסד בעקבות מלחמת העולם השנייה, אחרי שהמלחמה האכזרית גבתה את חייהם של אנשים רבים, עשרות מונים יותר מאשר המלחמות בין ישראל לערבים. האיחוד האירופי הוקם על בסיס אמנת הפחם והפלדה של שומן, שנחתמה בין גרמניה לצרפת ב־1952.¹⁴

הרעיון של פרויקטים אסטרטגיים בין ארצות ערב לישראל הוא הדרך הטובה ביותר לשמר שלום וביטחון באזור ולערוב ליחסי שכנות טובים, מכיוון שכולם יפיקו תועלת משימור האינטרסים הכלכליים. כל נטישה של שיתוף פעולה מעין זה תגבה מכל אחד מהצדדים מחיר כבד.

אנרגיה, חשמל, התפלת מים, חקלאות, תיירות, תחבורה, נפט וגז וכן פרויקטים סביבתיים הם עמודי התווך לכינון יחסים אופקיים בין עמי האזור. גם הקו הנוקשה של 'האחים המוסלמים' במצרים לא הביא לכך שהם שקלו ולו לרגע לעצור את אספקת הגז לישראל, משום שהם הבינו היטב כי הנזק הצפוי לעם המצרי יהיה גדול מזה של ישראל. הרעיון של יחסים אופקיים מבוסס על חשיבות האינטרסים המשותפים בין העמים, ולא בין המשטרים והשליטים של כל מדינה. כך, גורלם של יחסים אופקיים המבוססים על פרויקטים כלכליים אסטרטגיים משותפים לא יישאר בן-ערובה בידיהם של שליטים קיצוניים, או נתון לגחמות של פוליטיקאים.

מסקנות

ישראל ניצבת מול סוג חדש של גילויי איבה שלא ניתן להביסם בקלות, משום שאי אפשר להכחיש את הצלחתה של גישת "העוצמה הרכה" בהסבת נזק לתדמיתה של ישראל, ובדחיקתה אל מחוץ למעגל הערכים ההומניים האוניברסליים. לפיכך, על ישראל לאמץ גישה חדשה ביחסיה עם שכנותיה, שתתבסס על שינוי מדיניותה בנוגע לתהליך השלום ועל מתן מענה לתביעות הלגיטימיות של העם הפלסטיני. השינוי חייב לנבוע מתוך ישראל, בעקבות הכרה בכך שלכיבוש יש מחיר כבד לשמה, לתדמיתה ולערכיה כמדינה. יתרה מכך, על הישראלים להכיר בכך שהגיע רגע האמת, וכי עתה עליהם לחתור לפתרון שתי המדינות ולהתעלם

על ישראל לאמץ גישה חדשה ביחסיה עם שכנותיה, שתתבסס על שינוי מדיניותה בנוגע לתהליך השלום

מהקולות הקוראים למדינה דו־לאומית, שכן קולות אלה הם שמזינים את גישת העוצמה הרכה, שרק מחריפה את השנאה ואת בידודה של ישראל.

הערות

- 1 Joseph Nye, "Soft Power," *Foreign Policy*, No. 80, (Autumn 1990), pp. 153-171.
- 2 "Israel is a Super-Power," Published on *Jerusalem Post – Blogs*, February 1, 2012.
- 3 Anup Shah, International Criminal Court: The Pinochet Case, <http://www.globalissues.org/article/493/icc-the-pinochet-case>
- 4 War Crimes Trials – Crystallization of the Principles of International Criminal Law, http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/judaica/ejud_0002_0020_0_20618.html
- 5 Ian Black and Ian Cobain, "British court issued Gaza arrest warrant for former Israeli minister Tzipi Livni," *The Guardian*, December 14, 2009, <http://www.theguardian.com/world/2009/dec/14/tzipi-livni-israel-gaza-arrest>
- 6 Newsweek, September 21, 2009, <http://www.newsweek.com/>
- 7 <http://www.alarab.net/Article/545844>
- 8 Recommendation to revoke the exclusion of "Africa Israel Investments Ltd." and "Danya Cebus Ltd.," April 25, 2013, (published August 21, 2013). http://www.regjeringen.no/en/sub/styrer-rad-utvalg/ethics_council/ethical-guidelines.html?id=425277
- 9 "Growing outrage at the killings in Gaza," *The Guardian*-Letters, January 16, 2009, <http://www.theguardian.com/world/2009/jan/16/gaza-israel-petitions>
- 10 <http://www.ucu.org.uk/index.cfm>
- 11 לפירוט נוסף בנושא, ראו ההתנגדות הרשמית של ישראל למהלך של גוגל:
Oded Yaron, "Deputy FM tells Google: Recognition of Palestinian state undermines peace talks," *Haaretz*, May 6, 2013, <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/deputy-fm-tells-google-recognition-of-palestinian-state-undermines-peace-talks.premium-1.519383>
- 12 Thomas Goldstein, *Dawn of Modern Science: From the Ancient Greeks to the Renaissance*, Da Capo Press, New York, 1995, pp. 45-47.
- 13 Shimon Peres, *Peace Valley*, Ministry of foreign affairs publications, Jerusalem, April 1994, pp. 13-21.
- 14 Karen J. Alter and David Steinberg, *The Theory and Reality of the European Coal and Steel Community*, Buffett Center for International and Comparative Studies Working Paper Series, paper No. 07.001, January 2007, http://www.bcics.northwestern.edu/documents/workingpapers/Bufett_07-001_Alter_Steinberg.pdf